

Przekonania o genezie różnic płci a legitymizacja nierówności kobiet i mężczyzn

Anna Studzińska¹, Bogdan Wojciszke²

¹ Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wydział Zamiejscowy w Sopocie oraz Université Toulouse II-Le Mirail, Francja

² Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wydział Zamiejscowy w Sopocie

Artykuł przedstawia kwestionariusz do pomiaru przekonań na temat źródeł różnic między kobietami i mężczyznami oraz związek tych przekonań z legitymizowaniem nierównego statusu kobiet i mężczyzn, mierzonym na trzy sposoby: (1) jako usprawiedliwianie systemu, (2) dostrzeganie niekorzystnej sytuacji kobiet, (3) działania na rzecz zmiany sytuacji kobiet i mężczyzn. Kwestionariusz składa się z dwóch skal: (1) przekonania o dominującym wpływie natury i biologii na różnice między kobietami i mężczyznami (skala *Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci*) oraz (2) przekonania o dominującym wpływie kultury i socjalizacji na różnice między kobietami i mężczyznami (skala *Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci*). Dwa badania pokazały ich zadowalającą rzetelność i trafność. Przekonanie o biologicznym uwarunkowaniu różnic płci wiąże się z nasiloną legitymizacją nierówności statusu kobiet i mężczyzn, podczas gdy przekonanie o kulturowym uwarunkowaniu tych różnic wiąże się z delegitymizacją nierówności, związku te zaś są mediowane przez seksizm wrogi (ale nie dobrotliwy).

Słowa kluczowe: *przekonania o źródłach różnic między kobietami i mężczyznami, płęć, legitymizacja, natura, kultura*

Literatura popularna uczy nas, że kobiety są z Wenus, a mężczyźni są z Marsa (Gray, 2008), że kobiety różnią się od mężczyzn płcią mózgu (Moir, Jessel, 2007), filmy informują, że baby są jakieś inne (niż mężczyźni) (Kabarowski, Kapuściński, Koterski, 2011), powiedzenia, że kobieta zmienną jest (czyli mężczyzna jest stały) lub że kobieta i mężczyzna to płęć przeciwnie. Tym samym popkultura i wiedza potoczna dają do zrozumienia, że kobiety i mężczyźni różnią się między sobą jak dzień i noc. W niniejszym artykule zajmujemy się problemem, czy różnice między kobietami i mężczyznami są

postrzegane jako skutek wpływów biologicznych, czy też kulturowych. Ponadto staramy się określić, jak te dwa sposoby postrzegania źródeł różnic między kobietami i mężczyznami wiążą się z percepcją nierównego statusu kobiet i mężczyzn w społeczeństwie. Poszukując odpowiedzi na te pytania, przeprowadziliśmy dwa badania. Pierwsze z nich miało na celu stworzenie kwestionariusza mierzącego, czy różnice między kobietami i mężczyznami są widziane jako biologiczne (wywodzące się z biologii i natury), czy jako kulturowe (wywodzące się z kultury i socjalizacji). W drugim badaniu chcieliśmy określić związek postrzegania źródła różnic między kobietami i mężczyznami (biologicznego bądź kulturowego) z poglądami na temat nierównego statusu kobiet i mężczyzn oraz zweryfikować trafność narzędzia użytego w pierwszym badaniu.

Wiele badań wykazało związek między przekonaniami o biologicznym podłożu pewnych kategorii społecznych oraz ich naturalności i niezmienności a skłonnością do stereotypizacji i dyskryminacji osób należących do tych kategorii. Haslam, Rothschild i Ernst (2000) pokazali, że kategorie widziane jako naturalne i jednolite (kobiety,

---

Anna Studzińska, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wydział Zamiejscowy w Sopocie, ul. Polna 16/20, 81-745 Sopot oraz Université de Toulouse II – Le Mirail 5 allées Antonio Machado, 31058 Tuluza, Francja,
e-mail: astudzinska@swps.edu.pl

Bogdan Wojciszke, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wydział Zamiejscowy w Sopocie, ul. Polna 16/20, 81-745 Sopot,
e-mail: bogdan.wojciszke@swps.edu.pl

Korespondencję w sprawie artykułu należy kierować na adres:
bogdan.wojciszke@swps.edu.pl

Autorzy pragną podziękować Maciejowi Godkowi za pomoc w przygotowaniu artykułu.

Żydzi, osoby chore na AIDS itp.) pociągają za sobą silniejszą stygmatyzację niż kategorie nisko umieszczone na skali naturalności i jednolitości (np. przedstawiciele klasy średniej, ekstrawertycy). Przekonania esencjalistyczne, czyli wiara, że osoby należące do danej kategorii społecznej mają wspólne cechy ukryte, wyznaczające naturę tych osób, oraz przekonania o determinizmie genetycznym wiążą się z seksizmem (Haslam, Rothschild, Ernst, 2000; Keller, 2005). Kontakt z esencjalistycznymi przekonaniami dotyczącymi płci prowadzi do wzrostu legitymizacji nierówności oraz indukuje przekonanie o niemożności wprowadzenia zmian społecznych (Morton, Postmes, Haslam, Hornsey, 2009).

Przekonania o biologicznych różnicach pomiędzy kobietami i mężczyznami wpływają również na bardziej szczegółowe poglądy i deklarowane zachowania związane z sytuacją kobiet i mężczyzn w społeczeństwie. Zaangażowanie ojców w opiekę nad dziećmi wiąże się z przekonaniami ich oraz ich partnerek na temat tego, na ile naturalne są różnice międzypłciowe w zachowaniach rodzicielskich. W parach rodzicielskich uważających te różnice za naturalne, ojcowie spędzają mniej czasu opiekując się dziećmi i są w tę opiekę mniej zaangażowani w porównaniu z parami, które nie uważają różnic międzypłciowych za naturalne (Gaunt, 2006). Inne badania pokazują związek między przekonaniami o naturalnych możliwościach intelektualnych kobiet i mężczyzn a legitymizacją ich statusu zawodowego i akademickiego. Przykładowo, w badaniu sprawdzającym, w jaki sposób naukowcy tłumaczą różnice w liczbie kobiet i mężczyzn zajmujących się biologią i fizyką (Ecklund, Lincoln, Tansey, 2012), zarówno kobiety, jak i mężczyźni odnosili się w swoich wyjaśnieniach do naturalnych różnic międzypłciowych. Respondentki tłumaczyły, między innymi, że emocjonalne związanie się z przedmiotem badań jest bardziej potrzebne kobietom, a jednocześnie ułatwia badania nad żywymi organizmami, dlatego więcej kobiet zajmuje się biologią niż fizyką. Respondenci przekonali natomiast, że istnieją pewne neurologiczne różnice między kobietami i mężczyznami, które są odpowiedzialne za podejmowanie osobistych decyzji, oraz że morfologiczne i biologiczne różnice powodują, iż mężczyźni są lepsi w zaawansowanej matematyce i fizyce. Z kolei w badaniu z udziałem studentek kierunków ścisłych znaleziono związek między legitymizacją statusu quo dotyczącego płci a przekonaniami, że kobiety mają mniejsze zdolności matematyczne (Schmader, Johns, Barquissau, 2004).

Biorąc pod uwagę powyższe doniesienia, zdecydowaliśmy się na dwa badania. Pierwsze miało na celu stworzenie kwestionariusza do pomiaru przekonań

o biologicznej bądź kulturowej genezie różnic między kobietami i mężczyznami. Głównym celem drugiego badania była weryfikacja hipotezy, że przekonania o źródłach różnic między kobietami i mężczyznami są istotnie powiązane z (de)legitymizacją nierównego statusu kobiet i mężczyzn w społeczeństwie. Przyjęliśmy, że: (1) przekonania o dominującym wpływie biologii/natury na różnice międzypłciowe wiążą się z tendencją do legitymizacji nierównego statusu kobiet i mężczyzn, natomiast (2) przekonania o większym znaczeniu kultury/socjalizacji dla tych różnic wiążą się z tendencją do delegitymizacji nierównego statusu kobiet i mężczyzn. W przedstawionym badaniu zdecydowaliśmy się zmierzyć (de)legitymizację statusu kobiet i mężczyzn na trzy sposoby. Wykorzystaliśmy powszechnie znane narzędzie, jakim jest *Skala usprawiedliwiania systemu* w wersji zawężonej do różnic w statusie płci (Jost, Kay, 2005), oraz mniej popularny *Kwestionariusz dostrzegania niekorzystnej sytuacji kobiet* (Cameron, Lalonde, 2001). Dodatkowo zapytaliśmy osoby badane, czy angażowały się społecznie w celu zmiany sytuacji kobiet i mężczyzn. W badaniu tym sprawdzaliśmy jeszcze, na ile mierzony przez nas konstrukt jest powiązany z dobrotliwym i wrogim seksizmem. Wcześniejsze badania oraz rozważania teoretyczne (Becker, Wright, 2011; Glick, Fiske, 2001; Jost, Kay, 2005) pokazały pozytywny związek dobrotliwego seksizmu z legitymizacją nierówności płci. Dlatego chcieliśmy sprawdzić, jak dalece związek przekonań o dominującym wpływie biologii na różnice między kobietami i mężczyznami z legitymizacją nierówności płci jest mediowany przez wrogi i dobrotliwy seksizm. Zgodnie z teorią ambiwalentnego seksizmu, przedstawioną przez Glicka i Fiske (1996), seksizm wrogi wiąże się z negatywnymi uprzedzeniami w stosunku do kobiet, z otwarcie dyskryminującą postawą i niezyczliwym nastawieniem wobec nich. Seksizm dobrotliwy jest subtelniejszą formą seksizmu, ponieważ może być postrzegany jako życzliwość wobec kobiet, mimo że u jego podstaw również leżą stereotypy płciowe. Seksizm dobrotliwy to zbiór stereotypowych przekonań dotyczących większej prospołeczności, potrzeby intymności czy delikatności kobiet niż mężczyzn. Wynika z niego chęć pomocy i opieki nad kobietami, które zachowują się zgodnie z tradycyjną rolą swojej płci oraz przekonanie, że takie kobiety powinny być uwielbiane i stawiane na piedestale. Chociaż te dwa typy seksizmu znacznie różnią się od siebie treściowo, badania przeprowadzone w wielu kulturach pokazują, że są one pozytywnie skorelowane (Glick, Fiske, 2001). Ponadto, chociaż badani mężczyźni uzyskują wyższe wyniki na skalach wrogiego seksizmu niż badane kobiety, poziom akceptacji twierdzeń

wynikających z ideologii dobrotliwego seksizmu jest jednakowy dla obu płci (Glick, Fiske, 2001).

BADANIE 1

Celem badania była konstrukcja skali mierzącej przekonania o źródłach różnic między kobietami i mężczyznami. Przeprowadzono analizę dyskryminacyjną zaproponowanych pozycji oraz maksymalizację rzetelności skali w celu stworzenia jej ostatecznej wersji. Wyłonione pozycje zostały poddane analizie czynnikowej, mającej na celu ustalenie struktury badanych poglądów.

Metoda

Osoby badane. W badaniu, przeprowadzonym przez internet, wzięły udział 152 osoby; 75% stanowiły kobiety; 23% osób badanych miało średnie wykształcenie, 21% wykształcenie wyższe zawodowe (licencjat), 52% wykształcenie wyższe magisterskie, pozostałe osoby miały wykształcenie podstawowe, gimnazjalne lub zawodowe. Średnia wieku wynosiła 34 lata ($SD = 12,01$).

Wybór pozycji. Osoby badane, rekrutowane przez serwisy społecznościowe, fora internetowe oraz e-mailing, wypełniały początkową wersję kwestionariusza składającą się z 50 wymyślonych przez nas pozycji. 24 pozycje odnosiły się do męskości i kobiecości jako konstruktów wynikających z natury czy biologii (np. „Kobiety i mężczyźni są od siebie zupełnie różni, co wynika z ogromnych różnic biologicznych między nimi”), natomiast 26

– do męskości i kobiecości jako konstruktów społecznych czy kulturowych (np. „To społeczeństwo narzuca różnice kobietom i mężczyznom”). Badani ustosunkowywali się do twierdzeń przy użyciu skali od 1 (*zupełnie się nie zgadzam*) do 7 (*zupełnie się zgadzam*). Wynik całkowity dla danej skali był mierzony jako średnia z jej pozycji. Pełna treść ostatecznej wersji skali wraz z instrukcją dla osób badanych znajduje się w załączniku 1.

Wyniki i dyskusja

W pierwszym kroku przeprowadziliśmy analizę mocy dyskryminacyjnej proponowanych skal. Pozostawiliśmy pozycje o najwyższej mocy dyskryminacyjnej, tj. te, które korelowały silnie z własną skalą i słabo z drugą skalą. Tym samym uzyskaliśmy ostateczną listę 13 pozycji. Skala odnosząca się do większego wpływu biologii niż kultury na różnice międzypłciowe (*Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci*) składa się z sześciu pozycji. Skala ta uzyskała wartość α Cronbacha 0,89, a moc dyskryminacyjna jej pozycji wynosiła od 0,63 do 0,78. Na drugą skalę składa się siedem pozycji mówiących o większym wpływie kultury niż biologii na różnice międzypłciowe (*Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci*). Wartość α Cronbacha dla tej skali wyniosła 0,83, a moc dyskryminacyjna dla poszczególnych pozycji – od 0,53 do 0,70. Informacje na temat mocy dyskryminacyjnej poszczególnych pozycji z dwóch skal znajdują się w tabeli 1.

Tabela 1

Ładunki czynnikowe skali w wersji ostatecznej, po rotacji Varimax, oraz moc dyskryminacyjna poszczególnych pozycji ze skal: Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci oraz Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci

Treść pozycji	Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci	Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci	Moc dyskryminacyjna
1. Różnice między kobietami i mężczyznami są dziełem natury.	0,79	-0,09	0,68
3. Różnice między kobietami i mężczyznami są uwarunkowane biologicznie.	0,78	-0,19	0,71
4. Różnice między kobietami i mężczyznami wynikają z tego, że sama natura przeznaczyła kobietę i mężczyznę do czego innego.	0,85	-0,11	0,78
8. Wszystkie różnice między kobietami a mężczyznami są wytworzone przez naturę.	0,76	-0,17	0,70
9. Przyczyn różnic między kobietami i mężczyznami należy szukać w biologii.	0,84	-0,15	0,76

ciąg dalszy tabeli 1 na następnej stronie

ciąg dalszy tabeli 1 z poprzedniej strony

Treść pozycji	Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci	Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci	Moc dyskryminacyjna
11. Różnice między kobietami i mężczyznami wynikają z odmiennej budowy mózgu.	0,75	-0,00	0,63
2. Kobiety i mężczyźni różnią się, bo są inaczej wychowywani.	-0,15	0,70	0,58
5. Wszelkie różnice wynikają z tego, że kobiety i mężczyźni są inaczej traktowani przez społeczeństwo.	-0,14	0,67	0,56
6. Różnice wynikają z tego, że kobiety i mężczyźni są przygotowywani przez społeczeństwo do różnych zadań.	0,02	0,72	0,57
7. To społeczeństwo narzuca różnice kobietom i mężczyznom.	-0,41	0,59	0,53
10. Różnice między kobietami a mężczyznami wynikają ze sposobu ich wychowania.	-0,08	0,82	0,70
12. Aktywność mężczyzn i pasywność kobiet wynikają z różnic w wychowywaniu chłopców i dziewczynek.	-0,11	0,72	0,60
13. Już od urodzenia rodzice inaczej traktują córki niż synów, dlatego już wśród małych dzieci widać różnice w zachowaniach.	-0,09	0,68	0,54

Uwaga: Numery pozycji odnoszą się do ich porządku w ostatecznej wersji (załącznik 1).

Wynik testu sferyczności Bartletta $\chi^2(78) = 834,77$; $p < 0,001$ pokazał, że korelacje pomiędzy pozycjami są wystarczające, aby przeprowadzić analizę czynnikową. Wskaźnik Kaisera–Meyera–Olkina dla całości skali potwierdził dobry dobór zmiennych $KMO = 0,87$, a wszystkie wartości KMO dla poszczególnych pozycji osiągnęły wartość powyżej 0,07. Przeprowadziliśmy zatem analizę czynnikową ostatecznych pozycji, która ujawniła dwa czynniki o wartości własnej większej niż 1, które wyjaśniały w sumie 58,57% wariancji. Analiza czynnikowa z rotacją Varimax potwierdziła, że czynnikiem pierwszym były silnie nasycone pozycje ze skali *Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci* (wartość własna po rotacji wyniosła 4,04; procent wyjaśnianej wariancji: 31,12). Drugim czynnikiem były nasycone pozycje ze skali *Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci* (wartość własna po rotacji: 3,57; procent wyjaśnianej wariancji: 27,46). Ładunki czynnikowe skali w wersji ostatecznej, po rotacji Varimax, znajdują się w tabeli 1.

Dwie stworzone podskale były ze sobą negatywnie istotnie skorelowane $r = -0,30$; $p < 0,001$. Średni wynik na skali *Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci* wynosił $M = 4,30$ ($SD = 1,35$), a dla skali *Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci* $M = 4,41$ ($SD = 1,11$). W przypadku obu skal uzyskaliśmy normalny rozkład odpowiedzi. Ponieważ grupy badanych kobiet i mężczyzn nie

były równoliczne $\chi^2(1) = 38,00$; $p < 0,001$; $n_{kobiety} = 114$, $n_{mężczyźni} = 38$, w celu porównania wpływu płci osób badanych na wyniki w *Kwestionariuszu przekonań o genezie różnic płci* zdecydowaliśmy się użyć testu U Manna–Whitneya. Płeć osób badanych nie wpływała na wynik na skali *Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci* $U = 1779,50$; $z = -1,36$; n_i , $r = -0,11$ w grupie badanych kobiet $Me = 4,57$, w grupie mężczyzn $Me = 4,64$. Różnice między kobietami i mężczyznami pojawiły się w wynikach na skalach *Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci*. Badane kobiety otrzymały wyższy wynik $Me = 4,57$ niż badani mężczyźni $Me = 3,92$, a różnica ta była na granicy istotności statystycznej $U = 1650,50$; $z = -1,93$; $p = 0,054$; $r = -0,16$.

BADANIE 2

Celem badania drugiego była eksploracja związku przekonań na temat źródeł różnic między kobietami i mężczyznami z tendencją do (de)legitymizacji nierównego statusu kobiet i mężczyzn oraz weryfikacja trafności skonstruowanego narzędzia. Sformułowaliśmy dwie główne hipotezy: (H1) im silniejsze przekonanie o biologicznej genezie różnic płci, tym silniejsza skłonność do legitymizacji nierówności między kobietami i mężczyznami, oraz (H2) im silniejsze przekonanie o kulturowej genezie różnic płci, tym słabsza skłonność do

legitymizacji tychże nierówności. Sformułowaliśmy również następujące hipotezy szczegółowe: przekonanie o biologicznej genezie różnic płci będzie korelowało (H1a) pozytywnie z legitymizacją systemu, (H1b) negatywnie z postrzeganiem niekorzystnej sytuacji kobiet, (H1c) negatywnie z liczbą działań mających na celu zmianę systemu; przekonanie o kulturowej genezie różnic płci będzie korelowało (H2a) negatywnie z legitymizacją systemu, (H2b) pozytywnie z postrzeganiem niekorzystnej sytuacji kobiet oraz (H2c) pozytywnie z liczbą działań mających na celu zmianę systemu. Hipotezy opierają się na przesłance, że legitymizacji status quo sprzyja przekonanie o jego stabilności i nieuchronności. Laurin, Sheperd i Kay (2010) wykazali, że prymowanie przekonania o nieuchronności systemu (za pomocą argumentów, że trudno wyemigrować z kraju zamieszkania) nasilało skłonność usprawiedliwiania różnic w zarobkach kobiet i mężczyzn poprzez spostrzeganie ich jako wyniku faktycznych różnic płciowych (a nie jako wyniku złe skonstruowanego systemu). Dotychczas przeprowadzane badania odnosiły się do związku przekonań na temat stałości systemu z jego legitymizacją, niekoniecznie zaś do podłoża tych przekonań. W przeprowadzonym badaniu dążymy głębiej, sprawdzając, czy przekonania o biologicznych źródłach różnic między kobietami i mężczyznami wiążą się z legitymizacją nierówności statusu kobiet i mężczyzn, a przekonania o kulturowych źródłach różnic z delegitymizacją nierówności. Wnioskujemy, że silne przekonanie o biologicznym uwarunkowaniu różnic płci oznacza esencjalistyczną wiarę w ich niezmienną, natomiast skoro stosunków między kobietami i mężczyznami nie daje się zmienić (gdyż nie można zmienić ich biologicznie uwarunkowanych przyczyn), jedyne, co można zrobić, to przystosować się do tych stosunków i spostrzegać je jako prawomocne. Z kolei silne przekonanie o kulturowym i społecznym uwarunkowaniu różnic płci oznacza wiarę w ich plastyczność – skoro przyczyny różnego statusu kobiet i mężczyzn są podatne na zmianę, to możliwa jest zmiana także systemu stosunków między płciami, system może więc być kontestowany i nie musi być tak intensywnie legitymizowany (jak przy przekonaniu o jego niezmienności). Hipotezy te sprawdzaliśmy, stosując trzy omówione dalej wskaźniki legitymizacji stosunków między płciami w postaci skłonności do usprawiedliwiania nierówności płci, dostrzegania niekorzystnej sytuacji kobiet oraz podejmowania działań na rzecz zmiany systemu.

Dodatkowym celem tego badania była eksploracja związków między przekonaniem o genezie różnic płci a seksizmem wrogim i dobrotliwym oraz między miarami (de)legitymizacji systemu a seksizmem wrogim

i dobrotliwym. Przewidywaliśmy (H3) dodatnią korelację między przekonaniem o biologicznym uwarunkowaniu różnic płci a obiema postaciami seksizmu oraz (H4) ujemną korelację między przekonaniem o kulturowym uwarunkowaniu różnic a obiema odmianami seksizmu, jak również (H5) pozytywną korelację między obiema odmianami seksizmu a legitymizacją systemu oraz negatywną korelację między obiema odmianami seksizmu a postrzeganiem niekorzystnej sytuacji kobiet i podejmowaniem działań na rzecz zmiany systemu. Jednak oczekiwaliśmy też pewnych różnic między seksizmem wrogim i dobrotliwym. Ponieważ tylko seksizm wrogi jest jednoznacznie niechęcią do kobiet, oczekiwaliśmy, że ta jego odmiana będzie silniej powiązana z legitymizacją nierówności płci niż seksizm dobrotliwy. W konsekwencji oczekiwaliśmy, że związek między przekonaniem o biologicznych lub kulturowych uwarunkowaniach różnic płci i skłonnościami do legitymizacji systemu nierówności płci będzie silniej zapośredniczony przez seksizm wrogi niż dobrotliwy. Zakładaliśmy więc, że (H6) przekonanie o biologicznych przyczynach różnic płci będzie nasilać legitymizację systemu nierównego traktowania płci za pośrednictwem seksizmu wrogiego (ale nie dobrotliwego). Podobnie, (H7) przekonanie o kulturowych przyczynach różnic płci będzie osłabiać tę legitymizację za pośrednictwem seksizmu wrogiego.

Metoda

Osoby badane. W badaniu, przeprowadzonym przez internet, brało udział 145 osób, w tym 99 kobiet oraz 46 mężczyzn. Średnia wieku w badanej próbie wyniosła 28,32 roku ($SD = 8,25$). Większość osób miała wykształcenie wyższe (magisterskie 51,0%; licencjat 20,7%), dużą grupę stanowiły osoby z wykształceniem średnim (26,2%), najmniejszą zaś osoby z wykształceniem gimnazjalnym lub zawodowym (2,1%).

Narzędzia i procedura. Osoby badane, rekrutowane przez fora internetowe oraz serwisy społecznościowe, otrzymały link do strony internetowej, na której znajdowały się kwestionariusze. Osoby te zostały poproszone o podanie płci, wieku i wykształcenia, a następnie o wypełnienie serii kwestionariuszy. Jako pierwszy przedstawiono im kwestionariusz opisywany w niniejszym badaniu w swojej ostatecznej formie (załącznik 1). Obie skale ponownie osiągnęły zadowalające wskaźniki rzetelności – dla *Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci* $\alpha = 0,78$, dla skali *Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci* $\alpha = 0,83$. W celu pomiaru legitymizacji status quo kobiet i mężczyzn, osoby badane zostały poproszone o wypełnienie *Skali usprawiedliwiania*

systemu w wersji zawężonej do różnic w statusie płci (*Gender Specific System Justification Scale*), opracowanej przez Josta i Kaya (2005). Skala ta została przetłumaczona na polski w oparciu o rodzimą wersję *Skali usprawiedliwiania systemu* (Klebaniuk, 2010). Składa się na nią osiem twierdzeń ocenianych na skali od 1 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) przez 4 (*trudno powiedzieć*) do 7 (*zdecydowanie się zgadzam*). Przykładowe pozycje ze skali: „Ogólnie rzecz biorąc, stosunki między kobietami i mężczyznami są sprawiedliwe”; „W Polsce większość zasad prawnych dotyczących płci i podziału pracy służy powszechnemu dobru”; „Role płciowe powinny zostać poddane radykalnym zmianom” (pozycja odwrócona). Uzyskana rzetelność skali to $\alpha = 0,80$.

Ponieważ badania przy użyciu tej skali w wersji odnoszącej się do płci w krajach poza Stanami Zjednoczonymi przynosiły mieszane rezultaty i pokazywały raczej niską rzetelność skali (por. Becker, Wright, 2011), zastosowaliśmy dodatkowe pomiary legitymizacji nierówności statusu kobiet i mężczyzn: *Kwestionariusz dostrzegania niekorzystnej sytuacji kobiet* (*Perception of Women's Social Disadvantage*; Cameron, Lalonde, 2001) w tłumaczeniu własnym oraz wskaźnik działania na rzecz zmiany sytuacji kobiet i mężczyzn.

Kwestionariusz dostrzegania niekorzystnej sytuacji kobiet składa się z 10 pozycji opisujących ich współczesną sytuację (np. „Kobiety muszą pracować ciężiej niż mężczyźni, aby osiągnąć swoje cele”; „Kobiety mają gorszą pozycję społeczną, podobnie jak niektóre mniejszości [narodowe, etnicznej]”). Każde z twierdzeń było oceniane na skali od 1 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) przez 4 (*nie mam zdania*) do 7 (*całkowicie się zgadzam*). Ostateczny wynik uzyskano, wyciągając średnią ze wszystkich pozycji. Wysoki wynik świadczy o postrzeganiu kobiet jako grupy znajdującej się w niekorzystnej sytuacji. Skala w wersji oryginalnej uzyskała rzetelność $\alpha = 0,79$; w obecnym zaś badaniu $\alpha = 0,83$. W przedstawianym badaniu, skala ta korelowała istotnie negatywnie ze skalami dobrotliwego ($r = -0,27$; $p < 0,01$) oraz wrogiego seksizmu ($r = -0,50$; $p < 0,001$), jak również ze *Skalą usprawiedliwiania systemu* w wersji zawężonej do różnic w statusie płci ($r = -0,57$; $p < 0,001$). Natomiast pozytywnie korelowała z opisywanym poniżej wskaźnikiem chęci zmiany sytuacji kobiet i mężczyzn ($r = 0,27$; $p < 0,01$).

Dotychczasowe badania dowodzą, że niski poziom usprawiedliwiania systemu współwystępuje z chęcią podejmowania akcji kolektywnych ukierunkowanych na wprowadzenie zmian w systemie, natomiast wysoki poziom usprawiedliwiania systemu współwystępuje z brakiem działań nakierowanych na zmianę systemu (Becker,

Wright, 2011; Jost, Chaikalis-Petrisis, Abrams, Sidanius, van der Toorn, Bratt, 2012). Można mówić wręcz o wpływie poziomu usprawiedliwiania systemu na podjęcie decyzji o wprowadzaniu w nim zmian (Becker, Wright, 2011; badanie 3). Dlatego na potrzeby naszego badania przygotowaliśmy narzędzie mierzące dotychczasowe próby wprowadzenia zmian w systemie; przyjmując, że jeśli ktoś postrzega system jako sprawiedliwy, to nie chciał w przeszłości i nie będzie chciał w przyszłości podjąć się działań ukierunkowanych na jego zmianę. W oparciu o skalę opracowaną przez Duncan (1999; Duncan, Stewart, 2007) przygotowaliśmy skalę mierzącą działania na rzecz zmiany sytuacji kobiet, zmiany sytuacji mężczyzn oraz zmian dotyczących innych problemów społecznych. Przedstawiliśmy badanym listę ośmiu problemów społecznych, w tym dwa bezpośrednio dotyczyły zmiany sytuacji kobiet, jeden – zmiany sytuacji mężczyzn oraz jako pozycje dodatkowe (*filler items*) – pięć dotyczących różnych współczesnych problemów (np. ACTA, obrona praw pracowniczych). Osoby badane zaznaczały, czy i w jaki sposób angażowały się w działania na rzecz danego problemu (brak zaangażowania, podpisanie petycji, podarowanie pieniędzy, prace organizacyjne, udział w demonstracji, inne). Dla każdego z problemów, w które osoby angażowały się w przeszłości, zsumowano wszystkie zaproponowane działania, zatem maksymalny wskaźnik zaangażowania w dany problem wynosił 5; po czym obliczyliśmy średnią z trzech pozycji dotyczących kobiet i mężczyzn, czyli wskaźnik działania na rzecz zmiany sytuacji kobiet i mężczyzn (trzy pozycje; $\alpha = 0,66$). Wskaźnik ten korelował istotnie negatywnie z wynikami na *Skali legitymizacji systemu* w wersji odnoszącej się do różnic w statusie płci, $r = -0,28$; $p < 0,01$.

Osoby badane wypełniały również *Kwestionariusz wrogiego i dobrotliwego seksizmu* (Glick, Fiske, 1996) w adaptacji Pietrzak i Mikołajczak (2011). Kwestionariusz ten składa się z 22 pozycji, z których 11 mierzy seksizm dobrotliwy (przykładowe pozycje: „Bez względu na swoje osiągnięcia zawodowe, mężczyzna nie jest całością bez miłości kobiety”; „W porównaniu z mężczyznami, kobiety mają bardziej wyrafinowany gust i poczucie dobrego smaku”) oraz 11 seksizm wrogi (przykładowe pozycje: „Większość kobiet interpretuje niewinne uwagi lub zachowania jako seksistowskie”; „Przejmując kontrolę nad mężczyznami, kobiety dążą do zdobycia władzy”). Osoby badane odnoszą się do każdego ze stwierdzeń na skali od 0 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) do 5 (*zdecydowanie się zgadzam*). Nie pojawia się odpowiedź *trudno powiedzieć*, tym samym wymuszając na badanych jednoznaczne ustosunkowanie się do każdej z pozycji. Dla

każdej ze skal osobno oblicza się średnią; wysoki wynik świadczy o wysokim poziomie seksizmu wrogiego lub dobrotliwego. Rzetelność *Skali seksizmu dobrotliwego* w obecnym badaniu wyniosła $\alpha = 0,90$ a dla *Skali seksizmu wrogiego* $\alpha = 0,92$. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez autorów skali, dwie podskale korelują ze sobą pozytywnie. Taki sam wynik uzyskaliśmy w naszym badaniu: $r = 0,66$; $p < 0,001$.

Wyniki i dyskusja

Wzorzec korelacji między skalami uzyskany w badaniu drugim był podobny do wyników badania pierwszego. Skala *Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci* korelowała negatywnie i istotnie ze skalą *Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci*: $r = -0,19$; $p < 0,005$. Co więcej, jak widać w tabeli 2, przekonania o biologicznej genezie różnic między kobietami i mężczyznami były skorelowane istotnie pozytywnie z usprawiedliwianiem systemu (H1a) oraz wrogim i dobrotliwym seksizmem (H3), a negatywnie, aczkolwiek słabo, z dostrzeganiem niekorzystnej sytuacji kobiet (H1b). Odwrotny układ korelacji pojawił się dla przekonań o kulturowej genezie różnic, które korelowały słabo i negatywnie zarówno z usprawiedliwianiem systemu (H2a), jak i z wrogim seksizmem (H3); natomiast pozytywnie z dostrzeganiem niekorzystnej sytuacji kobiet (H2b). Wskazuje to na trafność naszej hipotezy o pozytywnym związku obu rodzajów seksizmu z przekonaniem o biologicznej genezie różnic między kobietami i mężczyznami oraz negatywnym związku seksizmu wrogiego z przekonaniem o kulturowej genezie różnic.

Częściowo potwierdził się związek przekonań o genezie różnic między kobietami i mężczyznami z (de)legitimacją systemu mierzoną na dwa sposoby (H1 oraz H2). Przekonania o biologicznej genezie różnic płci były istotnie powiązane z legitimacją systemu oraz z tendencją do niedostrzegania negatywnej sytuacji kobiet, podczas gdy związek z chęcią zmiany sytuacji kobiet okazał się negatywny, ale nieistotny. Natomiast przekonania o kulturowej genezie tych różnic były powiązane negatywnie z usprawiedliwianiem systemu, pozytywnie z dostrzeganiem negatywnej sytuacji kobiet, nie były jednak istotnie powiązane z chęcią zmiany systemu. Ponadto trzy zmienne służące do pomiaru legitimacji nierównego statusu kobiet i mężczyzn były ze sobą istotnie skorelowane: usprawiedliwianie systemu było skorelowane negatywnie z dostrzeganiem negatywnej sytuacji kobiet oraz z chęcią zmiany systemu, a dostrzeganie negatywnej sytuacji kobiet i chęć zmiany systemu były skorelowane pozytywnie. Wszystkie trzy zmienne korelowały istotnie z seksizmem wrogim oraz dobrotliwym

w kierunku zgodnym z przewidywaniami (H5): usprawiedliwianie systemu – pozytywnie, dostrzeganie niekorzystnej sytuacji kobiet i chęć zmiany sytuacji kobiet – negatywnie.

Średnie i odchylenia standardowe dla każdej z użytych skal znajdują się w tabeli 2.

Podobnie jak w badaniu 1, liczba kobiet i mężczyzn w próbie była istotnie różna: $\chi^2(1) = 19,37$; $p < 0,001$, dlatego zdecydowaliśmy się ponownie użyć test nieparametryczny w celu porównania wyników kobiet i mężczyzn. Badane kobiety i mężczyźni nie różnili się wynikami na poszczególnych skalach; $U = 1972,00$; $z = -1,29$; ni dla skali *Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci* oraz $U = 2239,50$; $z = -0,16$; ni dla skali *Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci*.

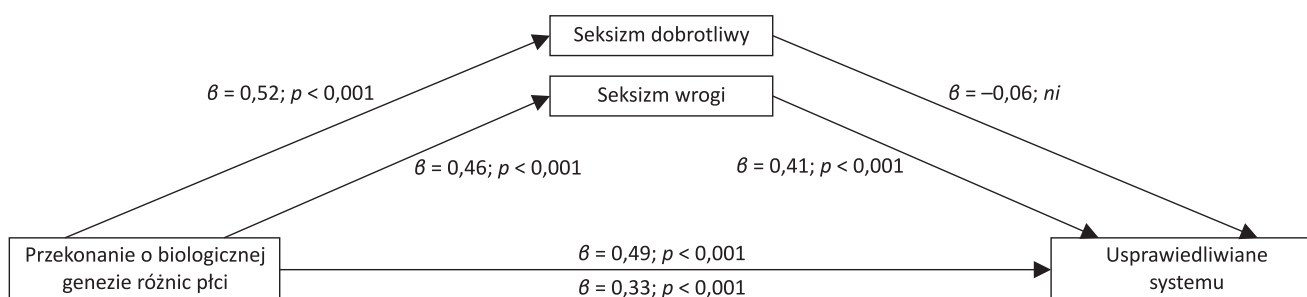
W celu zweryfikowania hipotez o związku przekonań na temat źródeł różnic między kobietami i mężczyznami z (de)legitimacją nierównego statusu kobiet i mężczyzn (H6 oraz H7) przeprowadziliśmy serię analiz mediacyjnych przy użyciu metody bootstrappingu (n boots = 5000) z wykorzystaniem makra przygotowanego przez Hayes (Preacher, Hayes, 2008). W pierwszej analizie wynik na *Skali usprawiedliwiania systemu* w wersji odnoszącej się do różnic w statusie płci został wprowadzony jako zmienna zależna. Jako predyktor wprowadzono przekonania, że źródła różnic między kobietami i mężczyznami trzeba szukać w biologii (przekonanie o biologicznej genezie różnic płci), jako proponowane mediatory zaś – seksizm wrogi oraz dobrotliwy. Kontrolowaliśmy również płeć osób badanych. Jak widać na rysunku 1, przekonania o biologicznym podłożu różnic między kobietami i mężczyznami wpływają na usprawiedliwianie systemu stosunków między płciami. Tylko wrogi seksizm okazał się mediatorem wpływu przekonań o biologicznej genezie różnic płci na usprawiedliwianie nierównego statusu kobiet i mężczyzn. Dobrotliwy seksizm nie pełnił funkcji mediatora, nie był bowiem powiązany ze skłonnością do usprawiedliwiania systemu (choć istotnie wiązał się z przekonaniem o biologicznej genezie różnic płci).

W drugiej analizie zachowaliśmy ten sam predyktor i proponowane mediatory oraz płeć jako zmienną kontrolowaną, natomiast jako zmienną zależną wprowadziliśmy drugą miarę skłonności do (de)legitimacji systemu w postaci wyników z *Kwestionariusza dostrzegania niekorzystnej sytuacji kobiet*. W trzeciej analizie mediacyjnej wprowadziliśmy jeszcze inną zmienną zależną – skłonność do podejmowania działań na rzecz zmiany systemu (mierzoną liczbą podjętych akcji społecznych). Jak widać na rysunkach 2 (niekorzystna sytuacja kobiet) i 3 (liczba akcji społecznych), uzyskane wyniki są podobne

Tabela 2
Średnie i odchylenia standardowe oraz wzajemne korelacje zmiennych z badania 2

Zmienne	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci							
2. Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci	-0,19*						
3. Usprawiedliwianie systemu (różnic w statusie płci)	0,49***	-0,27***					
4. Dostrzeganie niekorzystnej sytuacji kobiet	-0,21*	0,21*	-0,57***				
5. Chęć zmiany sytuacji kobiet i mężczyzn	-0,13	0,14	-0,28**	0,27**			
6. Seksizm wrogi	0,45***	-0,19*	0,56***	-0,50***	-0,37***		
7. Seksizm dobrotliwy	0,49***	-0,16	0,41***	-0,27**	-0,32***	0,66***	
Średnia	4,13	4,57	3,25	4,28	3,86	3,41	3,17
Odchylenie standardowe	1,14	1,11	1,05	0,96	4,60	1,15	1,20

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Rysunek 1. Związek przekonań o biologicznym podłożu różnic między kobietami i mężczyznami z usprawiedliwianiem systemu stosunków między kobietami i mężczyznami.

Model 95%; boots = 5000; przedziały ufności TOTAL od 0,0590 do 0,2656; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu dobrotliwego od -0,1411 do 0,0755; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu wrogiowego od 0,0831 do 0,3369.

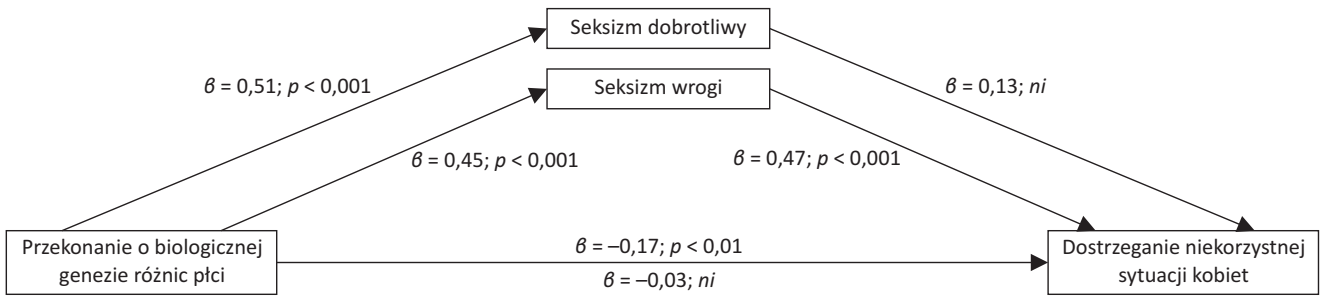
Uwaga. Na wszystkich rysunkach dla związku między predyktorem a zmienną zależną wartość β znajdująca się powyżej strzałki odnosi się do efektu całkowitego, wartość β poniżej strzałki odnosi się do efektu bezpośredniego.

do tych z pierwszej analizy. Przekonania o biologicznym podłożu różnic płciowych są negatywnie powiązane z przekonaniami o niekorzystnej sytuacji kobiet oraz z tendencją do podejmowania akcji społecznych mających na celu zmianę sytuacji kobiet i mężczyzn, a oba te związki są całkowicie mediowane przez wrogi seksizm. Natomiast seksizm dobrotliwy nie okazał się mediatorem tych związków.

W kolejnej analizie sprawdziliśmy wpływ przekonania o kulturowym uwarunkowaniu różnic między kobietami i mężczyznami (przekonanie o kulturowej genezie różnic płci) na tendencję do legitymizacji stosunków płci,

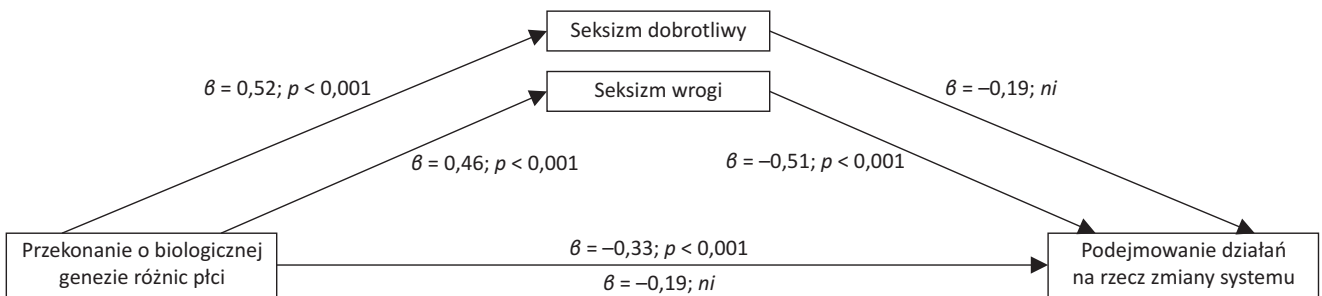
ponownie wprowadzając seksizm wrogi i dobrotliwy jako ewentualne mediatory. Wyniki przedstawione na rysunkach 4 i 5 potwierdzają hipotezę o związku między przekonaniami o kulturowych źródłach różnic płci na delegitymizację stosunków między kobietami i mężczyznami, mierzoną zarówno *Skalą usprawiedliwiania systemu*, jak i *Kwestionariuszem dostrzegania niekorzystnej sytuacji kobiet*. Dane z tych rysunków pokazują też mediujący wpływ wrogiego seksizmu na ten związek, choć mediacja ta okazała się istotna jedynie dla dwóch pierwszych zmiennych zależnych, czyli legitymizacji systemu i dostrzegania niekorzystnej sytuacji kobiet.

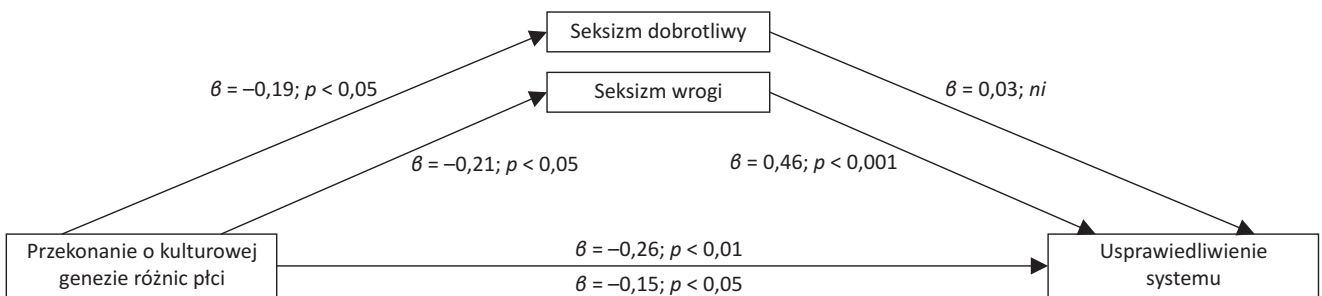
Rysunek 2. Związek przekonań o biologicznym podłożu różnic między kobietami i mężczyznami z dostrzeganiem niekorzystnej sytuacji kobiet.

Model 95%; boots = 5000; przedziały ufności TOTAL od $-0,2711$ do $-0,0446$; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu dobrotliwego od $-0,0204$ do $0,1648$; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu wrogiego od $-0,3538$ do $-0,1162$.

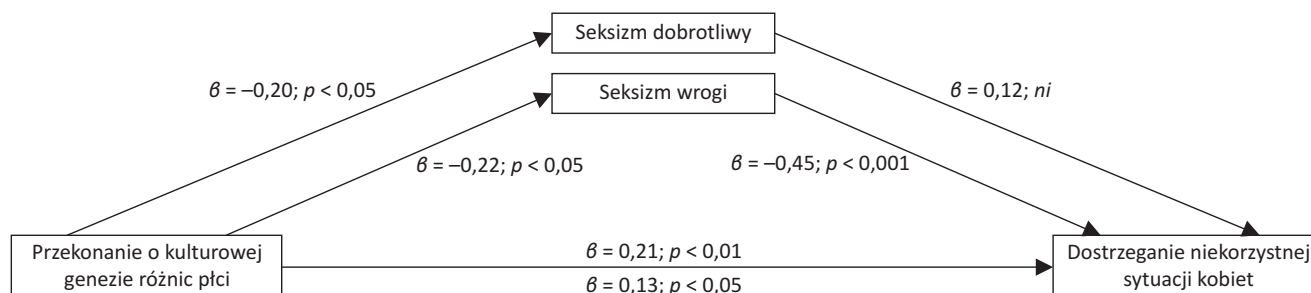
Rysunek 3. Związek przekonań o biologicznym podłożu różnic między kobietami i mężczyznami z podejmowaniem działań na rzecz zmiany sytuacji kobiet i mężczyzn.

Model 95%; boots = 5000; przedziały ufności TOTAL od $-0,2910$ do $-0,0052$; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu dobrotliwego od $-0,0217$ do $0,2674$; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu wrogiego od $-0,4387$ do $-0,1060$.

Rysunek 4. Związek przekonań o kulturowym podłożu różnic między kobietami i mężczyznami z usprawiedliwianiem systemu stosunków między kobietami i mężczyznami.

Model 95%; boots = 5000; przedziały ufności TOTAL od $-0,2323$ do $-0,0057$; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu dobrotliwego od $-0,0791$ do $0,0392$; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu wrogiego od $-0,2437$ do $-0,0059$.

Rysunek 5. Związek przekonań o kulturowym podłożu różnic między kobietami i mężczyznami z dostrzeganiem niekorzystnej sytuacji kobiet.

Model 95%; boots = 5000; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu dobrotliwego od -0,1144 do 0,0057; skorygowane przedziały ufności dla seksizmu wrogiego od 0,0102 do 0,2365.

Natomiast dla trzeciej zmiennej zależnej, czyli podejmowania działań na rzecz zmiany systemu, nie stwierdziliśmy jej związku z przekonaniem o kulturowym uwarunkowaniu różnic między kobietami a mężczyznami.

Wyniki tego badania potwierdzają, że nasze skale do pomiaru przekonań o biologicznej lub kulturowej genezie różnic płci cechują się dobrą rzetelnością oraz trafnością. Przekonania o biologicznym podłożu różnic między kobietami i mężczyznami są powiązane z seksizmem wrogim i dobrotliwym. Wyniki analiz mediacyjnych pokazują też, że przekonanie o biologicznej genezie różnic płci istotnie wiąże się ze skłonnością do legitymizacji nierówności płci, mierzoną na trzy sposoby. Natomiast przekonania o kulturowym podłożu różnic płci wiążą się z niskim poziomem seksizmu wrogiego oraz z obniżonymi skłonnościami do legitymizowania nierówności społecznych między kobietami i mężczyznami.

DYSKUSJA OGÓLNA

Zaprezentowane badania pokazują zadowalającą trafność i rzetelność naszych skal. Zgodnie z przewidywaniami, skala *Przekonanie o biologicznej genezie różnic płci* oraz skala *Przekonanie o kulturowej genezie różnic płci* są ze sobą negatywnie skorelowane oraz powiązane z (de)legitymizowaniem nierównego statusu kobiet i mężczyzn. Przekonanie o biologicznej genezie różnic między kobietami i mężczyznami jest pozytywnie skorelowane zarówno z wrogim, jak i z dobrotliwym seksizmem. Ponadto osoby wierzące w biologiczną genezę różnic płci są mniej skłonne dostrzegać negatywną sytuację kobiet w społeczeństwie (np. nierówność zarobków) oraz, jak pokazała analiza mediacji, podejmują mniej działań mających na celu zmianę sytuacji kobiet. Natomiast przekonanie o kulturowej genezie różnic płci jest negatywnie

powiązane z wrogim seksizmem, a osoby o takich przekonaniach są raczej skłonne delegitymizować nierówności płciowe w społeczeństwie oraz dostrzegać negatywną sytuację kobiet. Warto zauważyć, że przekonania o biologicznej genezie różnic między kobietami i mężczyznami są powiązane z chęcią zmiany sytuacji kobiet tylko wtedy, gdy związek ten jest mediowany przez wrogi seksizm. Tymczasem przekonania o biologicznej/kulturowej genezie różnic wiążą się z legitymizacją sytuacji kobiet i dostrzeganiem negatywnej sytuacji kobiet zarówno w przypadku prostych analiz korelacyjnych, jak i analiz mediacyjnych. Może to wynikać z samego narzędzia, które pyta o akcje podjęte na rzecz zmian, o częstość i gotowość do podjęcia się zachowań prospołecznych, nie zaś o przekonania. Możliwe zatem, że do podjęcia się akcji kolektywnych na rzecz wprowadzania zmian w społeczeństwie jest potrzebny czynnik motywujący i musi to być coś więcej niż przekonanie, że kobiety i mężczyźni różnią się w wyniku oddziaływań biologicznych/kulturowych. Natomiast samo delegitymizowanie nierównego statusu kobiet i mężczyzn w społeczeństwie oraz postrzeganie niekorzystnej sytuacji kobiet w społeczeństwie nie wymaga dodatkowej motywacji.

Interesujące, że w analizach mediacyjnych pojawia się związek między seksizmem wrogim, ale nie dobrotliwym, a skłonnością do legitymizowania różnic w statusie kobiet i mężczyzn. Zapewne wynika on z treści przekonań składających się na wrogi seksizm. Ten ostatni oznacza przekonanie o większej kompetencji mężczyzn niż kobiet, co pociąga za sobą wiarę, że mężczyznom należy się wyższy status i więcej władzy (Glick, Fiske, 1996). Zgodnie z takimi przekonaniem zmianie sytuacji kobiet byłoby bezcelowe, jako że nie przyniosłoby niczego dobrego. System nie powinien więc być

zmieniony, a zatem jest postrzegany jako prawomocny i sprawiedliwy.

Podsumowując, zaobserwowaliśmy, zgodnie z postawionymi hipotezami, że przekonania na temat źródeł różnic między kobietami i mężczyznami pozwalają do pewnego stopnia przewidywać poglądy dotyczące statusu płci w społeczeństwie, chociaż niekoniecznie zachowania związane z chęcią wprowadzenia zmian w systemie. Związek przekonań o kulturowym podłożu różnic międzypłciowych jest bezpośrednio powiązany z delegitymizacją status quo, jak również z dostrzeganiem negatywnej sytuacji kobiet. Związek przekonań o biologicznym podłożu tych różnic wiąże się z legitymizacją status quo oraz z niedostrzeganiem negatywnej sytuacji kobiet i niepodejmowaniem akcji zmieniających sytuację kobiet, gdy jest mediowany przez wrogi (ale nie dobrotliwy) seksizm.

Uzyskane wyniki mają szersze implikacje dla teorii usprawiedliwiania systemu. Twórcy tej teorii są skłonni uważać motyw usprawiedliwiania za zjawisko wieloaspektowe, a więc przejawiające się na wiele sposobów i uniwersalne, czyli występujące w różnych społeczeństwach i systemach (Jost, Banaji, 1994). Wieloaspektowość usprawiedliwiania systemu nie ulega wątpliwości, wiele badań pokazuje bowiem, że motyw ten leży u podstaw szerokiego zakresu zjawisk, takich jak powstawanie ideologii usprawiedliwiających nierówności społeczne (ideologia sprawiedliwego rynku czy inne postacie konserwatyzmu politycznego), rozpowszechnienie stereotypów legitymizujących zróżnicowanie statusu grup społecznych (np. przypisujących więcej kompetencji grupom o wyższej pozycji w hierarchii) oraz spostrzeganie jednostek w sposób uzasadniający ich położenie, jak obwinianie ofiar (Jost, van der Toorn, 2012). Jednak powszechność motywu usprawiedliwiania systemu budzi poważne wątpliwości – znaczną większość badań nad nim przeprowadzono w krajach zamożnych i stabilnie demokratycznych (USA i Kanada), a więc takich, w których większość obywateli zasadniczo akceptuje status quo stosunków społecznych. Z kolei w Polsce poziom akceptacji status quo i tendencja do jego usprawiedliwiania są bardzo niskie, co zgodnie potwierdza wiele badań (Skarżyńska, 2012; Wojciszke, 2010). Przedstawione w niniejszym artykule wyniki wskazują, że usprawiedliwianie systemu stosunków płci jest silniejsze wśród osób przekonanych o dużej stabilności tego systemu (różnice między płciami wynikają z biologii), a słabsze wśród osób przekonanych o małej stabilności systemu (różnice między płciami wynikają z kultury). Być może nikła skłonność Polaków do usprawiedliwiania społecznego status quo wynika z przekonania,

że nasz system porządków społecznych jest niestabilny (a takie przekonanie znajduje doskonałe uzasadnienie w historii ostatnich stu lat naszego kraju). Jeżeli system jest spostrzegany jako niestabilny, to w pewnym sensie nie warto go usprawiedliwiać, gdyż i tak ulegnie zmianie, natomiast wysiłek włożony w usprawiedliwienie zostanie zmarnotrawiony.

Zdajemy sobie sprawę z niedociągnięć, które pojawiły się w przedstawionych badaniach, w szczególności w kwestii proporcji kobiet i mężczyzn w badanych grupach. Wynika to z tego, że badania były przeprowadzone na ochotnikach rekrutowanych przez internet, a wśród ochotników zazwyczaj pojawia się więcej kobiet. Podkreślamy zatem, że wyników tych nie można generalizować na całą populację. Dlatego zamierzamy prowadzić kolejne badania, mające na celu dalszą weryfikację trafności naszego kwestionariusza. Jednak uważamy, że już na tym etapie przedstawione badania pokazują interesujące zjawisko, warte dalszych analiz.

LITERATURA CYTOWANA

- Becker, J. C., Wright, S. C. (2011). Yet another dark side of chivalry: Benevolent sexism undermines and hostile sexism motivates collective action for social change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 62–77.
- Cameron, J. E., Lalonde, R. N. (2001). Social identification and gender-related ideology in women and men. *British Journal of Social Psychology*, 40, 59–77.
- Duncan, L. E. (1999). Motivation for collective action: Group consciousness as mediator of personality, life experiences, and women's rights activism. *Political Psychology*, 20, 611–635.
- Duncan, L. E., Stewart, A. J. (2007). Personal political salience: The role of personality in collective identity and action. *Political Psychology*, 28, 143–164.
- Ecklund, E. H., Lincoln, A. E., Tansey, C. (2012). Gender segregation in elite academic science. *Gender & Society*, 26, 693–717.
- Gaunt, R. (2006). Biological essentialism, gender ideologies, and role attitudes: What determines parent's involvement in child care. *Sex Roles*, 55, 523–533.
- Glick, P., Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491–512.
- Glick, P., Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance. Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56, 109–118.
- Gray, J. (2008). *Mężczyźni są z Marsa, kobiety z Wenus*. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS.
- Haslam, N., Rothschild, L., Ernst, D. (2000). Essential beliefs about social categories. *British Journal of Social Psychology*, 39, 113–127.

- Jost, J. T., Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1–27.
- Jost, J. T., Chaikalis-Petritsis, V., Abrams, D., Sidanius, J., van der Toorn, J., Bratt, C. (2012). Why men (and women) do and don't rebel: Effects of system justification on willingness to protest. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38, 197–208.
- Jost, J. T., Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 498–509.
- Jost, J. T., van der Toorn, J. (2012). System justification theory. W: P. A. M. van Lange, A. W. Kruglanski, E. T. Higgins (red.), *Handbook of theories of social psychology* (t. 2, s. 313–343). London: Sage.
- Kabarowski, W. (producent), Kapuściński, J. (producent), Koterski, M. (reżyser). (2011). *Baby są jakieś inne* [film]. Polska: Studio Filmowe Kadr.
- Keller, J. (2005). In genes we trust: The biological component of psychological essentialism and its relationship to mechanisms of motivated social cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 686–702.
- Klebaniuk, J. (2010). Orientacja na dominację społeczną i usprawiedliwianie systemu w kontekście nierówności między państwami. *Psychologia Społeczna*, 1 (13), 42–56.
- Laurin, K., Sheperd, S., Kay, A. C. (2010). Restricted emigration, system inescapability, and the defense status quo: System-justifying consequences of restricted exit opportunities. *Psychological Science*, 21, 1075–1082.
- Moir, A., Jessel, D. (2007). *Płeć mózgu*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Morton, T. A., Postmes, T., Haslam, S. A., Hornsey, M. J. (2009). Theorizing gender in the face of social change: Is there anything essential about essentialism? *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 653–664.
- Pietrzak, J., Mikołajczak, M. (2011). Religia a legitymizacja nierówności płciowej w Polsce. W: J. Kofta, M. Bilewicz (red.), *Wobec obcych. Zagrożenia psychologiczne a stosunki międzygrupowe* (s. 115–128). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Preacher, K. J., Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, 40, 879–891.
- Schmader, T., Johns, M., Barquissau, M. (2004). The cost of accepting gender differences: The role of stereotype endorsement in women's experience in the math domain. *Sex Roles*, 50, 835–850.
- Skarżyńska, K. (2012). Dla kogo Polska jest sprawiedliwie urządzonym, a dla kogo najlepszym krajem do życia? *Studia Ekonomiczne*, 75, 527–544.
- Wojciszke, B. (2010). *Sprawczość i wspólnotowość. Podstawowe wymiary spostrzegania społecznego*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

ZAŁĄCZNIK 1

KWESTIONARIUSZ OPINII O RÓŻNICACH MIĘDZY KOBIECAMI I MĘŻCZYZNAMAMI

Interesują nas poglądy ludzi na temat różnic między kobietami a mężczyznami. Poniżej zamieściliśmy opinie na ten temat. Chcielibyśmy dowiedzieć się, jakie jest Pana/Pani osobiste zdanie w tych sprawach – przy każdej opinii prosimy o zaznaczenie (zakreślenie), jak dalece Pan/i zgadza się lub nie zgadza z tą opinią.

Słowo „różnice” zawsze oznacza „różnice między kobietami i mężczyznami”

Prosimy nie zastanawiać się zbyt długo przy poszczególnych pozycjach. Nie ma tu odpowiedzi ani dobrych, ani złych. Najlepszą odpowiedzią jest/będzie Pana/i szczerą opinią.

1 – zdecydowanie się nie zgadzam

2 – nie zgadzam się

3 – raczej się nie zgadzam

4 – trudno powiedzieć

5 – raczej się zgadzam

6 – zgadzam się

7 – zdecydowanie się zgadzam

1. Różnice między kobietami i mężczyznami są dziełem natury.	1	2	3	4	5	6	7
2. Kobiety i mężczyźni różnią się, bo są inaczej wychowywani.	1	2	3	4	5	6	7
3. Różnice między kobietami i mężczyznami są uwarunkowane biologicznie.	1	2	3	4	5	6	7
4. Różnice między kobietami i mężczyznami wynikają z tego, że sama natura przeznaczyła kobietę i mężczyznę do czego innego.	1	2	3	4	5	6	7
5. Wszelkie różnice wynikają z tego, że kobiety i mężczyźni są inaczej traktowani przez społeczeństwo.	1	2	3	4	5	6	7
6. Różnice wynikają z tego, że kobiety i mężczyźni są przygotowywani przez społeczeństwo do różnych zadań.	1	2	3	4	5	6	7
7. To społeczeństwo narzuca różnice kobietom i mężczyznom.	1	2	3	4	5	6	7
8. Wszystkie różnice między kobietami a mężczyznami są wytworzone przez naturę.	1	2	3	4	5	6	7
9. Przyczyn różnic między kobietami i mężczyznami należy szukać w biologii.	1	2	3	4	5	6	7
10. Różnice między kobietami a mężczyznami wynikają ze sposobu ich wychowania.	1	2	3	4	5	6	7
11. Różnice między kobietami i mężczyznami wynikają z odmiennej budowy mózgu.	1	2	3	4	5	6	7
12. Aktywność mężczyzn i pasywność kobiet wynika z różnic w wychowywaniu chłopców i dziewczynek.	1	2	3	4	5	6	7
13. Już od urodzenia rodzice inaczej traktują córki niż synów, dlatego już wśród małych dzieci widać różnice w zachowaniach.	1	2	3	4	5	6	7

Beliefs in origins of sex differences and legitimization of inequality of men and women

Anna Studzińska¹, Bogdan Wojciszke²

¹ *University of Social Sciences and Humanities and Université de Toulouse II*

² *University of Social Sciences and Humanities*

ABSTRACT

The authors developed a tool to measure beliefs concerning the origins of differences between men and women and they analyzed the relationship of those beliefs with a tendency to legitimize unequal status of men and women measured with three different methods (Gender System Legitimization, Perception of Women's Social Disadvantage, collective actions taken to change men's and women's social situation). The tool consists of two scales: (1) *Belief in Biological Origins of Sex Differences* and (2) *Belief in Cultural Origins of Sex Differences*. The results of two studies show high validity and reliability of the constructed scales and confirm its relationship with (de)legitimization of the status of men and women. The belief that biology is the main source of differences between men and women is linked to legitimization of unequal status of women and men, while the belief that the culture is the main influence is linked to status delegitimization, especially when the relationships are mediated by hostile sexism.

Keywords: *beliefs about the sources of differences between men and women, sex, legitimization, nature, culture*

Złożono: 5.03.2013

Złożono poprawiony tekst: 27.05.2013

Zaakceptowano do druku: 14.08.2013